

Светлана Гољак, Бојана Сабо
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
svetlanagoljak@yahoo.co.uk
bojanasabo@gmail.com

UDC: 81'25:378
811.134+821.134(497.11)
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2023.42.89.3>
Примљен: 19.10.2023.
Прихваћен: 15.11.2023.
Стручни раг

ПРОФЕСИОНАЛНА ОБУКА ПРЕВОДИЛАЦА: МАСТЕР ПРОГРАМИ ИЗ ПРЕВОЂЕЊА НА ФИЛОЛОШКОМ ФАКУЛТЕТУ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

У раду су презентована два програма мастер студија из превођења на Филолошком факултету у Београду: *Конференцијско, стручно и аудио-визуелно превођење* (2017–2023) и нови мастер програм *Превођење* (од 2023). Размотрени су циљеви, облици и организација наставе. Анализира се улога преводиоца у савременом друштву и истиче потреба за организацијом професионалне обуке преводаца на факултетском нивоу.

Кључне речи: усмено, стручно и књижевно превођење, обука преводаца, мастер студије, Филолошки факултет у Београду.

This paper introduces two master's degree study programs in interpreting and translation domain, offered at the Faculty of Philology in Belgrade: the *Master in Conference Professional and Audio-Visual Interpreting and Translation* (2017–2023) and the newly launched master's programme in *Interpreting and Translation* (since 2023). The study elucidates the objectives, formats and structure of these programmes. It deals with the evolving role of interpreters in a contemporary society and emphasizes the necessity for their professional training in interpreting and translation at the university level.

Key words: interpreting, translation, literary translation, translator training, master's study, Faculty of Philology in Belgrade.

Савремени глобални процеси, технолошки напредак и стални развој информационах технологија омогућили су да свету у XXI веку не постоје ни временске, ни просторне границе, а улога преводаца постаје све битнија. У модерном друштву представници различитих култура и цивилизација све више сарађују, комуницирају, размењују информације, а стручни преводи из области економије, технике, политике, културе и

других области постају све траженији. Резултат интеграционих процеса у култури, науци и економији свакако је све већи број мултијезичких контаката. Због размене искустава у различитим сферама људске делатности, као и заједничких пројекта, рад преводилаца је све потребнији и неопходнији. Превођење је зато заиста значајна и неопходна делатност која омогућава боље разумевање, као и духовну и материјалну размену међу народима.

Професионална обука, поред сталне праксе, игра непроцењиву улогу у припреми професионалних преводилаца. Без обзира на све већу улогу преводиоца у савременом друштву, чини се да и даље не постоји, чак ни у ширим професионалним круговима, довољна свест о томе које све компетенције и способности подразумева преводилачки посао. Добро познавање матерњег и страног језика само је један од предуслова за добро превођење. Поред језичких вештина, преводилац треба да влада вештинама формирања и презентовања текста који одговара датој комуникативној ситуацији и циљевима говорника, да препознаје комуникативне циљеве. Важно је и познавање културе земље, као и менталитета. Преводилац треба да има и широку општу културу и добро познаје материју која је предмет превођења. Преводилац у свом послу наилази на текстове најразличитије тематике, тако да се од њега захтева широка информисаност и константно обогаћивање знања, као и умеће коришћења различитих извора информација.

Посебне преводилачке вештине се формирају путем упознавања с преводилачким стратегијама и техникама, као и увежбавањем лексичко-семантичких, граматичких и текстуалних трансформација. Преводилац треба да уме да изабере и примени потребан метод како би превазишао постојеће међујезичке разлике. Осим тога, различите врсте превођења (рецимо, усмено – консекутивно, симултано и сл.) захтевају посебне вештине као што су меморисање и бележење, језичка компресија и друго.

Такође треба истаћи личне когнитивне и психичке способности преводиоца. Он стално учи и усавршава се, а модерно време му нуди све већи број техничких помагала и алата. Превођење је и сложен облик менталне активности која подразумева брзину реаговања, распоређивање пажње, меморисање информације, као и психичке особине као што је флексибилност, отпорност према стресу и др. Најзад, од преводилаца се траже познавање бонтона и етичких норми, култура гласа и култура понашања.

Резимирајући преводилачке вештине, руски научник В. Комисаров говори о формирању посебне „језичке личности преводиоца“: „У процесу стварања професионалне преводилачке компетенције формира се јединствена језичка личност, која има низ разлика од `нормалне` личности која није преводилац. Ове разлике се откривају у свим главним аспектима говорне комуникације: лингвистичком, текстуалном, комуникативном, личном и професионално-техничком“ (Комисаров 2002: 326).

Управо је професионална обука призвана у помоћ будућим преводцима да стекну све неопходне вештине за квалитетно обављање посла. Нарочито су значајне комплетне обуке које се организују на универзитетима и факултетима, где се пажња посвећује како теоријским, тако и практичним аспектима превођења.

Филолошки факултет у Београду је препознао важност и значај преводилачког позива, те професионалне обуке будућих преводилаца. Констатовано је да је поред предмета из превођења на основним студијама неопходно и специјално школовање на нивоу мастер студија за оне студенте који су се определили за преводилачки смер. На Факултету су још 2010/2011. године и касније покретане иницијативе о оснивању мастер програма из превођења. Прво шестогодишње искуство био је мастер програм „Конференцијско, стручно и аудио-визуелно превођење“ (КСАП, или МСИТ у енглеској терминологији – Master in Conference Interpreting and Translation), извођен од школске 2017/2018. до школске 2022/2023. године, уз стручну и финансијску подршку Генералне дирекције за превођење (SCIC) Комисије ЕУ у Бриселу. У првој години програма извођена је настава за три страна језика: енглески, немачки и француски. Већ од друге године мастер програма, тј. од школске 2018/2019, овој групи језика су придодати и руски, шпански и италијански језик. Списак језика се за пет година постојања студијског програма ширио, тако да су обухваћени и кинески, турски, јапански, мађарски, арапски и грчки језик. Сваки кандидат је бирао први и други страни језик.

Првенствени циљ реализованог мастер програма, у складу са интересовањима и усмерењем кандидата, било је пружање основа из теорије усменог превођења, као и практично оспособљавање студената за консекутивно и симултано превођење и рад у кабини, будући да Филолошки факултет у Београду поседује опремљене кабине за симултано превођење. Осим тога, Катедра за славистику има и фонетску лабораторију, коју је 2013. године опремио Фонд „Руски свет“.

Студијски програм је трајао две године. Предавања су била заједничка за све студенте КСАП-а: Српски језик, Технике писменог и усменог превођења 1 и 2, Студије писменог и усменог превођења, Увод у професију и професионалну етику, Преводне технологије и истраживања за усмено и писмено превођење и још неколико предмета. Студенти су на вежбањима били подељени у групе по страним језицима; за први страни језик се преводило у оба смера, а за други страни језик само са страног језика на матерњи. Практична настава је подразумевала знатан број часова како би полазници што боље савладали технике превођења. Прва два семестра на КСАП-у била су посвећена консекутивном превођењу, а трећи и четврти симултаном. У прва два семестра су извођена вежбања из писменог превођења у оквиру предмета Превођење економских и политичких текстова. Студенти су вежбали с много елана, посвећено радили, а велики део

времена је заузимао самостални рад студената, као што преводилачка професија и захтева.

Четврти семестар је био посвећен стручној пракси и изради завршног рада. Студенти су у оквиру КСАП-а заједно са својим наставницима били укључивани и у стручне пројекте. Један од њих је било превођење чланака за Википедију на српски коришћењем преводилачких алата (традос и други).

Мастер програм КСАП био је озбиљан пројекат и подухват и захваљујући њему наставници и сарадници Филолошког факултета стекли су додатно искуство у области осмишљавања, креирања и извођења професионалне обуке за преводиоце. О овом програму, а посебно о изазовима и недоумицама са којима се срећу факултети при осмишљавању курикулума за наставу превођења детаљније је писала Мирјана Даничић (Даничић 2018). У свом раду она је истакла потребу да, у складу са савременим тенденцијама у транслатологији, „наставни садржај би требало да обухвати поред увода у студије превођења и увод у студије културе, а посебно однос језика и културе у смислу да је језик одраз културе једног друштва, где културу треба схватити у најширем могућем смислу“ (Даничић 2018: 143). Као што ћемо даље видети, студије културе заузеће важно место у новом мастер програму Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Спајањем традиционалних и најсавременијих метода, а на основу стечених искустава, на Филолошком факултету Универзитета у Београду разрађен је проширени и унапређени студијски мастер програм *Превосење*, који почиње да се изводи у школској 2023/2024. години. Програм је покренут у тежњи Филолошког факултета да одговори на потребе савременог друштва и прошири преводилачко образовање и пружи највише преводилачке класификације својим студентима. Усклађен је са основним академским студијама и представља њихов логичан продужетак. У складу је са актуелним европским стандардима из превођења.

Нови мастер програм *Превосење* осмишљен је тако да по обиму, структури, садржају и циљевима буде целовит и свеобухватан. Укључује све врсте превођења: књижевно, усмено и стручно. Предвиђа укупно 50 места годишње од којих је 20 буџетских.

У студијском програму је заступљено 20 језика: енглески, руски, немачки, француски, шпански, италијански, мађарски, словачки, украјински, грчки, чешки, пољски, норвешки, дански, шведски, холандски, албански, турски, јапански и бугарски. Студенти могу (али не морају) бирати више страних језика уколико поседују одговарајући ниво знања конкретне страног језика (Б2–Ц1). Мастер студије могу да упишу и страни држављани ако имају неопходан ниво знања српског језика.

Идеја покретања новог мастер програма била је везана и за жељу Филолошког факултета да пружи студентима већу могућност приликом избора будућег занимања. Он је осмишљен као прави филолошки наставни

програм будући да нуди преко 150 предмета у којима су заступљене практично све врсте превођења. При том, програм је веома флексибилан: не постоје одвојени модули за усмено и писмено, књижевно и стручно превођење, него групе предмета из којих студент бира и комбинује предмете према својим афинитетима. Непостојање модула даје студентима мастер студија већу флексибилност и могућност да се опробају у разним врстама превођења. Овај студијски програм тако омогућава студентима раст, развој и усавршавање у складу с њиховим индивидуалним предиспозицијама, интересовањима и амбицијама.

Новина програма *Превосђење* огледа се и у обухватању већег броја предмета из књижевног превођења, како би у њега били укључени филолози и с тим усмерењем. Филолошки факултет је препознао значај књижевног превођења и његову улогу у приближавању страних књижевности и култура читалачкој публици. „Књижевни превод је увек узајамна размена културних и духовних вредности, оригиналних слика и модела света“ (Каторова 2019: 554). Као што тврди Р. К. Мињар-Белоручев, „књиге из теорије превођења лепе књижевности допринеле су општој теорији превођења и поставиле темеље за развој општих проблема превођења“ (Мињар-Белоручев 1980: 13).

Нови мастер програм предлаже и знатан број предмета из културе и лингвокултурологије, што студентима омогућава да подигну ниво одговарајућих компетенција, да још боље упознају различите културе и дискурсе.

Настава траје две године, односно четири семестра. Фонд активне наставе је 20 часова недељно (10 часова предавања и 10 часова вежби) у прва три семестра. Настава се реализује кроз предавања, вежбе, семинарске радове, консултације, дискусије, усмена излагања, вежбе у кабинџ, као и самосталне (завршне и истраживачке) радове подруководством ментора.

Разноврсност програма чине и предмети распоређени по семестрима на следећи начин.

У првом семестру студенти имају три изборне групе предмета.

1) Теорија превођења – ова група предмета садржи 8 теоријских предмета из области писаног и усменог превођења од којих студент бира један предмет: *Превосђење и култура; Транслашологија – специјални курс; Теорија и техника књижевног превођења; Теорија превођења за слависте; Усмено превођење: технике, етика и култура; Сидије књижевног превођења; Ошша теорија превођења; Теорија и техника књижевног превођења: турколоија.*

2) Практична настава превођења са савременим језиком и теоријом превођења – у ову групу спадају предмети из различитих врста превођења (усменог, писменог, књижевног и стручног) за различите стране језике, као и вежбања из савременог српског језика – правописа, лексикологије, примењене синтаксе српског језика итд. Из ове групе предмета сваки студент бира три предмета од понуђених 55.

3) Лингвокултурологија и студије културе – група предмета који се баве превођењем и културом, односом између српске културе и страних култура, дискурсом интернета, јавне комуникације, психологијом читања, као, на пример: *Историја и ѱракса ѱисаної превођења: срїско-француска сусрешања; Русистичка линївокулшуролоїија: шеорија и наставна ѱримена; Феномени руске кулшуре у наставном ѱроцесу; Умберїо Еко у науци, кулшуре и књижевности; Грчка и Балкан кроз ѱризму фразеолоїије и кулшуре; Срїско-словеначке међукулшурне студије* и многи други занимљиви предмети. Од понуђена 22 предмета студент бира један.

У другом и трећем семестру студенти бирају предмете у оквиру две поменуте изборне групе: 1) Практична настава из превођења са савременим језиком и теоријом превођења (студенти бирају 4 предмета од 36 у другом, односно 4 од понуђених 78 у трећем семестру); 2) Лингвокултурологија и студије културе (студенти бирају један предмет из ове групе од понуђених 6 у другом, односно један од понуђених 23 у трећем семестру).

Сви предмети из првог семестра понављају се у трећем како би студент, уколико је пропустио да одабере неки од практичних или теоријских предмета из првог семестра, могао да им се врати.

Четврти семестар предвиђа три обавезне активности: *Стручна ѱракса, Студијско исїраживање за завршни рад, Мастер рад – израда и одбрана.*

Као што видимо, нови мастер програм *Превосење* је заиста конципиран као свеобухватан, разноврстан и модеран, али и флексибилан и максимално прилагођен различитим индивидуалним интересовањима студената. Студијски програм *Превосење* помаже студентима да развију не само способност слободног изражавања мисли на матерњем и страном језику, већ их учи како да превазиђу стресне ситуације, сарађују с другим људима, посредују у међуљудској комуникацији, примењују најсавременије алате приликом решавања преводилачких задатака... Посао преводиоца тражи стално усавршавање и сама материја с којом преводилац ради често превазилази његова знања и мотивише га да стално напредује.

Сви студенти заинтересовани за похађање овог програма полажу пријемни испит из српског и основног страног језика. На писменом тесту из српског језика проверава се колико добро познају граматику и правопис српског језика, савремену лексику и фразеологију, као и лексику чија је употреба у савременом језику ограничена. Посебна пажња у тесту поклоњена је интерпункцији. Такође се проверавају вештина рада с текстом и анализе текста (cloze-текстови или текстови за допуњавање, преформулације).

Писмени тест из страног језика се састоји од неколико делова: лексичко-граматички тест, превод књижевног текста са страног језика на српски, у многим случајевима и стручни превод у оба смера.

Катедре које су понудиле предмете из усменог превођења организују и усмени део испита где се помоћу метода когнитивног шедоунга испитују когнитивне вештине и вештине за усмено превођење. Своје искуство

у примени тог метода управо у оцењивању студената поделила је с колегама професор Филолошког факултета Анете Ђуровић, која је свој систем тестирања разрадила на основу концепције Катрин Шабас и других научника (Ђуровић 2011; Chabasse 2009). Когнитивни шедоунг подразумева осмишљено понављање реченица и одговоре на питања најширег општег садржаја, као и оног везаног за културу земље, на истом језику или с променом језика. На овај начин наставник може да провери не само познавање културе и језичке вештине страног језика, него и когнитивне способности потребне за студије превођења, као и општу културу и информисаност.

Презентовани мастер програми представљају професионалну обуку која је веома важна за студенте како би усавршили своје језичке компетенције и систематизовали знање које су добили на академским студијама. Осим тога, они током професионалне обуке на мастер програму стичу нова знања која ће применити на пословима усменог (консекутивног, симултаног и превођења с листа), писаног (књижевног и стручног) и аудио-визуелног превођења.

Верујемо да ће нови мастер програм *Превођење* изазвати велико интересовање студената, будући да се ради о једној заиста свеобухватној професионалној преводачкој обуци. Сигурни смо да ће од понуђених преко 150 предмета свако наћи оно што му одговара и да ће полазници мастер програма развити и усавршити способности неопходне за адекватан одговор на све изазове преводачког посла.

Филолошки факултет Универзитета у Београду, као традиционално један од најзначајнијих центара за обуку преводаца у нашој земљи, увођењем и унапређењем савремених мастер програма усклађених с важећим европским стандардима из превођења, негује и развија преводачку традицију и тежи да одговори на најактуелније потребе модерног друштва.

Литература

- Даничић Мирјана. „Неке дилеме, недоумице и изазови у настави превођења на академском нивоу“. *Иновације у настави XXXI 2018/1* (2018): 141–147.
[Daničić Mirjana. „Neke dileme, nedoumice i izazovi u nastavi prevođenja na akademskom nivou“. *Inovacije u nastavi XXXI 2018/1* (2018): 141–147]
- Миньяр-Белоручев Р.К. *Общая теория перевода и устный перевод*. Москва: Воениздат, 1980.
[Min'iar-Beloručev R.K. *Obščhaia teoriia perevoda i ustnyi perevod*. Moskva: Voenizdat, 1980]
- Каторова А.М.. *Художественные переводы и их роль в диалоге литератур народов России на современном этапе развития*. [https:// cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennye-perevody-i-ih-rol-v-dialoge-literatur-narodov-rossii-na-sovremennom-etape-razvitiya/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennye-perevody-i-ih-rol-v-dialoge-literatur-narodov-rossii-na-sovremennom-etape-razvitiya/viewer) 10.10.2023.

[Katorova A.M., Khudozhestvennyye perevody i ikh rol' v dialoge literatur narodov Rossii na sovremennom etape razvitiia. [https:// cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennyye-perevody-i-ih-rol-v-dialoge-literatur-narodov-rossii-na-sovremennom-etape-razvitiya/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennyye-perevody-i-ih-rol-v-dialoge-literatur-narodov-rossii-na-sovremennom-etape-razvitiya/viewer) 10.10.2023.]

Комиссаров В.Н. *Современное переводоведение: Учебное пособие*. Москва: ЭТС, 2002.

[Komissarov V.N. *Sovremennoe perevodovedenie: Uchebnoe posobie*. Moskva: ETS, 2002]
Chabasse Chaterine. *Gibt es eine Begabung für das Simultandolmetschen? Erstellung eines Eignungstests*. Berlin: Saxa Verlag, 2009.

Đurović Annette. „Entwicklung eines umfassenden Eignungstests für Dolmetscher – Selbstorientierung und Diagnose.“ *Jezik struke: izazovi i perspektive: Zbornik radova*. Beograd: Društvo za strane jezike i književnosti Srbije, 2011: 546–553.

Светлана Голяк, Бояна Сабо

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ ПЕРЕВОДЧИКОВ: ПРОГРАММЫ МАГИСТРАТУРЫ ПО ПЕРЕВОДУ НА ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ БЕЛГРАДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Резюме

Современные глобальные процессы, развитие информационных технологий, все большее число мультиэтнических контактов обуславливают ускорение обмена информацией и все бóльшую востребованность профессионального перевода. Ответом на вызовы профессии переводчика служит постоянное совершенствование различных переводческих компетенций, что может обеспечить профессиональное обучение на университетском уровне (магистратура по переводу).

В работе представлен опыт реализованной программы магистратуры *Конференционный, специальный и аудиовизуальный перевод*, организованной на филологическом факультете Белградского университета с 2017/18 по 2022/23 учебный год, а также описана программа и специфика новой магистратуры *Перевод*, которая вводится на филологическом факультете в Белграде с 2023/24 учебного года. Рассмотрены цели, формы и организация обучения в контексте требований профессии и формирования переводческих компетенций, а также интересов обучаемых.

Ключевые слова: устный и специальный перевод, перевод художественной литературы, магистратура, обучение переводчиков, филологический факультет в Белграде.